

закладі, зокрема, що він був звільнений майже через два роки після того, як стан його здоров'я поліпшився. ЄСПЛ визнав порушення п. 4 ст. 5 Конвенції з таких причин. Особа, яка піддана обов'язковому медичному лікуванню, повинна мати доступ до суду та можливість бути вислуханою особисто або через будь-яку форму представництва. Доступ психічно хворого до суду не повинен залежати лише від керівництва медичного закладу (Справа «Горшков проти України» (Заява № 67531/01). Рішення від 8 листопада 2005 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2750.html).

Таким чином, ЄСПЛ кваліфікує відсутність ефективних судових засобів захисту психічнохворих і відсутність належної об'єктивної медичної експертизи, яка встановлює стан особи як психічнохворої як порушення права на свободу та особисту недоторканність.

ГРУШКО М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ДО ВЕСТФАЛЬСЬКОГО МИРУ

Історія війни розвивалась разом з цивілізацією. В первісних суспільствах правила були подібні на «примітивне право», особливістю якого було те, що моральні, релігійні і мілітарні відносини були переплетені, що відобразилося у концепції «мононорм» первісного суспільства. На етапі сегментарних племен можна виявити «паростки» майбутніх правових і державних компонентів (Буткевич О. В. Міжнародне право Стародавнього Світу. 2004, с. 31). На цьому етапі регулювання війн відбувалося на основі релігійних правил, звичаю, моралі, магії. Релігія зокрема сприяла і виникненню традицій, обрядів, що були прообразом правових норм. На цій підставі широке поширення у древніх народів отримало жертвоприношення полонених богам. Древні розглядали війну як боже веління, чим й виправдовувались всі її наслідки. Мононорми є першими спробами регламентації поведінки воюючих сторін. Характерною рисою міжплемінних стосунків була їх персоніфікація. Вони будувалися і оформлялися як стосунки між вождями, хоча реально йшлося про міжплемінні зв'язки. Усі сусідні племена визнавалися ворогами і не могли розраховувати на гуманне відношення до них. В цей період діяв принцип фізичної сили як керівна основа всіх міжплемінних відносин.

З розвитком виробничих стосунків змінювалося і відношення до полонених. Вони придбали певну економічну цінність. Полонені вважались рабами солдат або воєначальників, які їх захопили (Казанській П. Учебник Международного права: публичного и гражданского. 1904, с. 441). Їм зберігалось життя й при цьому їх активно експлуатували. В період стародавньої епохи через саму сутність воєн тієї епохи, правові норми не містили норм щодо захисту особистих і майнових прав воюючих. Їх майно переходило у власність переможців. Той хто не був полоненим, міг бути або убитим або змушеним сплачувати відповідну контрибуцію. В війнах цієї епохи життя військовополонених на завойованих територіях повністю залежало від свавілля переможців. У той час не проводили жодних відмінностей між тими, хто воює та мирним населенням. По мірі того як раби стали самостійною цінністю, заради якої їх й захоплювали, полонені стали особливо цінною власністю.

Однак існували певні регіональні відмінності правил війн, які визначались соціально-економічними, культурними та релігійними традиціями та проявами гуманності. В давньоіндійських Законах Ману, як в багатьох інших релігійних, юридичних та політичних текстах Індії, таких як Дхарма-шастрі, Рамаяни, Махабхарати, містились заборона вбивати обеззброєного полоненого, який просить зберегти йому життя, поранених; переможець зобов'язувався бути стриманим у вимогах до переможеного (Горовцев А. М. Законы войны (война и право). 1915, с. 62). Договори ближньогосхідного регіону передбачають досить гуманне відношення до полонених: «якщо полонений з моєї країни в твою...він є вільним. Якщо це полонений, який звільнений, ти не схопиш його і не видаш його мені» (договір правителя Алалаха Нікеппи і правителя Туніпа Ір-Іма). Одне з важливих правил — не переслідувати переможеного ворога, не вбивати тих, хто здався в полон (Международные отношения и дипломатия на Древнем Востоке. 1987, с. 3)

Звертаючись до римських джерел, то Закони XII таблиць проголошують, що «по відношенню до ворога допустимо все» (Борисова Н. Е., Хорошилов А. Н. История источников римского права. 1999, с. 11). Греками війна не розглядалася як нормальний стан міждержавних відносин. Вона завжди сприймалася як жорстоке явище. За звичаєм, що існував у Давній Греції, військовополонені не грецького походження могли бути перетворені на рабів, а військовополонені-греки відпускались («позаяк жоден грек не може бути проданий у рабство») (*Fontes Historiae Juris Gentium: Sources Relating to the History of the Law of Nations*. 1995, p. 134)

В середньовіччі спостерігається деякий прогрес в розвитку гуманітарних ідей, що стосуються пом'якшення жорстокості війни щодо військовополонених, які виходили з теологічних поглядів (християнства та ісламу) і рицарства. Склались неписані домовленості між воюючими сторонами. Головним надбанням цього періоду стало започаткування

морально-релігійних кодексів професійного вояка — лицарських правил ведення війни. Виконання кодексу лицаря забезпечувалось мораллю та вірою, а дієвість цих настанов як момент ефективності залежав лише від волі, культури вояків. Лицар мав дотримуватись слова, яке дав переможцеві. Але ці правила мали обмежене коло застосування, не поширювалися на осіб «неблагородного» походження, вони використовувалися лицарями лише по відношенню один до одного. Система перетворення полонених на рабів в античності поступово замінюється системою викупу полонених та встановлення обмінної системи, що говорить про їх матеріальну цінність, яка є економічно вигідною для воюючих сторін та примушує замислитись про збереження життя полоненим з метою особистого інтересу. Рабство полонених було замінено обмеженням їх волі до закінчення війни, проте випадки убивства зустрічались і в цей період. Деякі рицарі страчували полонених, які не могли заплатити викуп.

Саме ідеї християнської моралі та лицарства вплинули на перші міжнародні угоди, які привели до виникнення системи картелів. Період середньовіччя варто розглядати як перехідну фазу від моральних правил до правових норм.

Із закінченням міжусобних воєн та посиленням державності в XVI-XVII ст.ст. гуманізація війни приймає більш загальний характер, змінюється відношення до характеру війни, що не могло не відобразитись на розвитку воєнного полону. Виходячи з основного положення, що «війну ведуть держави, а не приватні особи», і, що взятий в полон та обеззброєний неприятель не становить більше об'єктом для війни, вчення про воєнний полон змінилося, військовополонений припинив бути законним об'єктом насилля.

Завершенням Тридцятилітньої війни стало підписання Вестфальського миру 1648 р., який і започаткував новий правопорядок в Європі, заснований на концепції загального зобов'язання репатріації полонених, який в подальшому став головним принципом в міжнародній практиці поводження з військовополоненими.